

חומה תודעתית - בין "שומר החומות" ל"חומת מגן"

בהינתן מצב של מלחמה דו־זירתית בין צה"ל לשני צבאות הטרור חזבאללה וחמאס, בניית כוחם של כוחות היבשה וביטחונם העצמי של מפקדיו צריכה לעמוד לנגד עיניהם של מקבלי ההחלטות. בימים אלה, כשבאירופה מתנהלת מלחמה המעלה סימני שאלה בדבר כשירות כוחות היבשה של הצבא הרוסי לנוכח ביצועיו, הסכנה מהזנחת כוחות והימנעות מהפעלתם ברורה מתמיד

מג"ד 202 סא"ל גיא חזות (מימין), מ"פ החוד סרן נדב וקס (במרכז) והקשר הגדודי בהיערכות לפני מבצע לאיתור מבוקשים בקסבה בשכם, 2003

את שני המחבלים, במחיר שבעה פצועים מכוחותינו. ריבוי הפיגועים והיקף הנפגעים הוביל את הדרג המדיני להנחות את צה"ל לצאת למתקפה על תשתיות הטרור. צה"ל יצא למבצע "חומת מגן" וכבש מחדש את ערי הגדה המערבית כדי לחסל את ארגוני הטרור, ששלחו מחבלים לפיגועים בשטח ישראל, בעוד שהם מוגנים בקסבות ובמחנות הפליטים הצפופים. צה"ל הגיע מוכן למבצע, לאחר שנה וחצי של לחימה בערי הגדה שבנתה את כוחו באופן הדרגתי: באמל"ח, בתורת לחימה וטכניקות לחימה, במבנה וארגון לקרב, בתוכניות מבצעיות

חודש מרס 2002, המכונה בפי כול "מרס השחור", היה החודש הקשה ביותר באנתפאדה השנייה. פיגוע רדף פיגוע ומחיר הדמים ששילמה החברה הישראלית היה חסר תקדים – 133 הרוגים בחודש אחד.¹ כרס"ן צעיר חוויתי את חודש מרס 2002 בהיתקלות עם מחבלים שתקפו מאהל של טירוני מגלן שהיו תחת פיקודי בבסיס האימון המתקדם של הצנחנים בבקעה. לאחר מכת האש הראשונה, שבה נהרג מפקד הצוות טל צמח ז"ל, הועקתי לנקודת ההיתקלות עם מפקדים נוספים. בלחימה פנים מול פנים, בשטח הררי סבוך הצלחנו להרוג

תא"ל גיא חזות, נספח הגנה של צה"ל במזרח

כוחות היבשה לבלום כל התקפה ואף לפתור את איום טילי הנ"ט, שגבה מחיר בתחילתו. באוויר, חיל האוויר הפגין הספקי תקיפה ודיוק מרשימים, ללא פגיעה בחפים מפשע. בים, הצליח חיל הים לסכל כל חדירה ואיום על ערי החוף הדרומיות ואסדת הגז. אמ"ן תמך את ביצועי שלוש הזרועות במודיעין מדויק וחסר תקדים, תוך התבססות על מכונת ניתוח ועיבוד המידע החדשה שנבנתה באמ"ן, המבוססת על אינטליגנציה מלאכותית. צבא הטרור בעזה ספג פגיעות קשות, ומלבד שיגור מטחי הטילים על ערי ישראל, שלרוב "כיפת ברזל" יירטה בהצלחה, הוא לא הצליח לממש אף תוכנית מתוכננת.

בסיום המבצע תכנן צה"ל להנחית נוקאאוט צבאי לחמאס עם תוכנית "מכת ברק", אולם התוכנית יצאה לפועל בשם אחר, "דרום כחול", ולא כללה את כוחות היבשה. ההישג המבצעי היה מוגבל (הרס המטרו ללא קבירתם של גדודי חמאס מתחת לאדמה) וצה"ל פספס שתי הזדמנויות נדירות לחיזוק ההרתעה ולבניין כוח. האחת, לפגוע ברוח הלחימה של צבאות הטרור חמאס וחזבאללה, בדומה לתקופה שקדמה ל"חומת מגן". השנייה, לבנות את כוחו המבצעי ואת האמון בכוחות היבשה, במחיר כמעט אפסי למלחמה הבאה, שצפויה להיות מורכבת ומסוכנת יותר.

לא מתמרנים בשביל האתוס או למטרת בניין כוח

בעקבות היעדר התמרון, ההנהגה הישראלית פספסה הזדמנות נוספת להציב אולטימטום לחמאס ולסיים את המבצע עם הישגים מבצעיים גדולים יותר. ראשי חמאס הבינו שמדובר בניסיון הונאה של כוחות היבשה של צה"ל והנחו את כוחותיהם להימנע מכניסה למנהרות.⁴ אומנם הפצצות חיל האוויר פגעו במטרות במדויק והרסו את מערך המטרו בצפון הרצועה, אך ללא כוחות חמאס בתוכו. המבצע האסטרטגי שצה"ל השקיע בו תכנון ושמר עליו בסוד ארבע שנים הניב הישג טקטי בלבד של הרס תשתיות לחמאס. הרעיון המבצעי המבריק שכוון למרכז הכובד של האויב, והיה הפתרון של צה"ל לתפיסת הקיזוז של צבאות הטרור,⁵ יצא לפועל ללא המרכיב היבשתי, והתוצאות היו בהתאם.

"המפנה בא במבצע במחנה טול-כרם, שבעקבותיו נשבר מחסום הרתיעה של הפיקוד הבכיר. רצינו שישודרו תמונות של חמושים פלסטינים מרימים ידיים ונכנעים. למדנו שהניצחון בתודעה חשוב לא פחות מהניצחון בשדה הקרב"

תוכנית "דרום כחול" הייתה אמורה להיות גולת הכותרת של מבצע "שומר החומות". במשך 30 דקות תקף חיל האוויר באמצעות עשרות מטוסים ומאות פצצות מדויקות את מערך המנהרות של חמאס בצפון הרצועה. את התקיפות מהאוויר היה צריך להקדים תמרון קרקעי של אוגדה 162, אוגדת החוד של צה"ל, מצוידת במיטב האמל"ח המתקדם של היבשה, יחד עם היחידות המאומנות ביותר –⁶ מגולני, משריון ומהנדסה, מצוידים בטנקי מרכבה סימן 4, "מעילי רוח", נמ"רים

אופרטיביות ובניסיון מבצעי בלחימת שטח בנוי, צפוף ורווי באוכלוסייה אזרחית. מוכנות זו נטעה בקרב מפקדיו את האמונה והביטחון שהמשימה הכרחית ובת ביצוע והשפיעה על הדרג הבכיר הצבאי והמדיני, שבמשך שנה וחצי התקשה להאמין שאפשר לנצח את הטרור ולעצור את פיגועי ההתאבדות בעורף הישראלי באמצעות תמרון של כוחות היבשה ללב קיני הטרור.

שלושה מבצעים מוצלחים של חטיבות גולני וצנחנים במחנות הפליטים של שכם (בלאטה), ג'נין וטול-כרם, שהתקיימו חודש לפני "חומת מגן", בנו את האמון של המטכ"ל והקבינט הביטחוני וסללו את הדרך התורתית להוצאת המבצע לפועל. מח"ט הצנחנים אל"ם אביב כוכבי ומח"ט גולני אל"ם משה (צ'יקו) תמיר הצליחו לשבור את ההתנגדות של ארגוני הטרור, שחשו בטוחים במחנות הפליטים. "נמר בלטה התגלה כחותל רחוב שבחר לעזוב את המקום", טען מח"ט הצנחנים בסיום כיבוש מחנה הפליטים, בהתייחס לאיומים שפיזרו בכירי המחבלים במחנה טרם כיבושו.⁷ "המפנה בא במבצע במחנה טול-כרם, שבעקבותיו נשבר מחסום הרתיעה של הפיקוד הבכיר. רצינו שישודרו תמונות של חמושים פלסטינים מרימים ידיים ונכנעים. למדנו שהניצחון בתודעה חשוב לא פחות מהניצחון בשדה הקרב", העיד מח"ט גולני בסיום הקרב, על ההישג התודעתי שלא התקיים רק מול האויב אלא גם מול ההנהגה הישראלית באותה עת.⁸

19 שנים מאוחר יותר, במאי 2021, מצאה עצמה ישראל שוב מתמודדת עם אתגר ביטחוני משמעותי, כאשר הפעם במקום מתאבדים – ירי תמ"ס על העורף. למרות היקף הירי החרג במבצע "שומר החומות", החברה הישראלית לא הייתה במצב של סוף "מרס השחור". עם זאת, החלטת חמאס להציב אולטימטום לממשלת ישראל ולירות על הבירה הישראלית, לצד מטחי תמ"ס חסרי תקדים לעבר ערי ישראל והתפרצות מהומות קשות בקרב ערביי ישראל, יצרו בקרב ישראלים רבים תחושה שהפעם אנשי חמאס הגדישו את הסאה ואין ברירה אלא להכות אותם שוק על ירך, כדי לשקם את ההרתעה הישראלית.

צה"ל הגיע מוכן למבצע "שומר החומות", לאחר שנים של תהליך הפקת לקחים יסודי ותר"ש "תנופה" – תפיסות לחימה עדכניות ומתקדמות, מגוון רחב של תוכניות אופרטיביות משותפות למטכ"ל, לפיקוד הדרום ולזרועות, כוחות מאומנים ומתורגלים בים, באוויר וביבשה, אמל"ח מתקדם שהוטמע ומודיעין ממוקד וחסר תקדים. בניגוד למבצע "חומת מגן", הדרג המדיני הנחה את צה"ל להרתיע את חמאס ולא להכריע. בהתאם, לא היה צורך במבצע הכרעתי, שמשמעותו תמרון מסיבי וכיבוש הרצועה, בדומה ל"חומת מגן". המוכנות של צה"ל הוכיחה את עצמה כבר בראשית המבצע. בהגנה, הצליחו

משוכללים ואמצעים מסווגים נוספים. כוחות היבשה היו אמורים לחצות את הגדר ולהתחכך בפאתי השטח הבנוי בצפון עזה. ההנחה הייתה שהתמרון של האוגדה לתוך עזה יוביל את אנשי חמאס לממש את תוכנית ההגנה שלהם בגזרת התמרון – להיכנס למנהרות התת-קרקעיות. לפחות שני גדודים של חמאס, בהרכב של 500–800 מחבלים, היו אמורים להמתין לכוחות צה”ל מתחת לקרקע ולהיפגע מהפצצות מטוסי חיל האוויר. הכניסה הקרקעית לא אושרה, ובמקומה הוחלט רק לדמות כניסה קרקעית כדי להונות את חמאס, ואולם ההנאה לא צלחה.⁷

בויכוח שניטש סביב השאלה מדוע לא נכנסו מחבלי החמאס למנהרות התת-קרקעיות, אם בגלל תקיפות מוצלחות קודמות של התת-קרקע במבצע או בגלל ההנאה הכושלת של כוחות היבשה, קשה מאוד להכריע. עם זאת, קשה להאמין שאילו תמרון יבשתי של צה”ל היה נכנס לפאתי השטח הבנוי, בחמאס היו מוותרים על תשתיות התת-קרקע ונלחמים בצה”ל כמו במבצע ”עופרת יצוקה”. זה היה נגמר במרחץ דמים מבחינת חמאס, ולצה”ל זאת הייתה הזדמנות מבצעית יוצאת דופן. מדוע נמנע צה”ל ממימוש התוכנית במלואה? שלושת קברניטי המבצע, ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ”ל, ענו בעקיפין על השאלה בסיום המבצע באמירות כי מטרות המבצע לא הצריכו תמרון קרקעי.⁸ על אף נימוקיהם, מבצע ”שומר החומות” הצטרף לרשימת מבצעים קודמים שהעלו בקרב החברה הישראלית חוסר שביעות רצון מסבב לחימה שהסתיים ללא הכרעה ברורה. לתחושה הצטרפו קציני היבשה של צה”ל, שהרגישו שוב כי הדרג המדיני והצבאי הבכיר לא סומך עליהם ולכן בחר שלא להפעילם לתמרון במבצע, למרות שהתאמו במשך שנים יחד עם חיל האוויר לקראת ”מכת ברק”.

בויכוח שניטש סביב השאלה מדוע לא נכנסו מחבלי החמאס למנהרות התת-קרקעיות, אם בגלל תקיפות מוצלחות קודמות של התת-קרקע במבצע או בגלל ההנאה הכושלת של כוחות היבשה, קשה מאוד להכריע. עם זאת, קשה להאמין שאילו תמרון יבשתי של צה”ל היה נכנס לפאתי השטח הבנוי, בחמאס היו מוותרים על תשתיות התת-קרקע ונלחמים בצה”ל כמו במבצע ”עופרת יצוקה”

ירידת כוחה של היבשה והשתנות האתוס

אין זה דבר חדש שהדרג המדיני והצבאי הבכיר אינם ששים להפעיל את כוחות היבשה כמענה לאיומים המתרחשים לפתחה של ישראל. מאז מלחמת יום הכיפורים והמחיר הכבד ששילמה ישראל כדי לנצח במלחמה זו, פחתה יותר ויותר הנכונות להפעיל את כוחות היבשה. חוסר האמון בהם הועצם בעקבות כישלונם לעמוד במשימותיהם במלחמת לבנון הראשונה,⁹ למרות השקעה חסרת תקדים בבניין הכוח של היבשה (תר”ש ”אתגר”).¹⁰ המשבר הכלכלי החרף שבו ישראל הייתה מצויה

בשנות ה-80, לצד הזדמנויות טכנולוגיות כמו החימוש המונחה והמדויק, לקחי מלחמת המפרץ הראשונה והצבא שהיה עסוק בדיכוי התקוממות ופעולות שיטור בשטחים, גרמו לצה”ל להזניח את זרוע היבשה, והיא הפכה אט אט ליבשה ”חלולה”, ללא זמן אימונים מספק ועם אמל”ח מיושן. במקום זאת צה”ל השקיע במפקדות הגדולות – במודיעין מטרות לנשק המונחה המדויק, בבניית עוצמתו של חיל האוויר, בחימוש מדויק ובהגנה אווירית. הכסף היחידי שהושקע בזרוע היבשה יועד לייצור טנקי מרכבה¹¹ ומערכות שר”ב.¹² התוצאה הובילה למעגל קסמים – ציפיות נמוכות מכוחות היבשה המגשימות את עצמן בביצועים בשדה הקרב וחוזר חלילה.

לצד אכזבה מביצועי כוחות היבשה, להשתנות האתוס בחברה הישראלית היה מרכיב נכבד בהימנעות הקברניטים מהפעלת כוחות אלה. חוסר סבלנותם של הישראלים לספוג נפגעים הוא זה שהביא בסופו של דבר לנסיגת צה”ל מלבנון במאי 2000, לאחר 18 שנים של לחימה. היציאה מלבנון מילאה את האזרחים הישראלים באופטימיות כי לא יצטרכו יותר לשאת את המראה הקשה של תמונות ממסגרות בשחור של חיילים צעירים שנהרגו בלבנון.

עם זאת לחברה הישראלית ציפה אתגר ביטחוני קשה שבעתים. חודשים מספר לאחר הנסיגה, באוקטובר 2000, פרצה האנתפאדה השנייה, וגל של מחבלים מתאבדים ופיגועי תופת החל לשטוף את ערי ישראל. זו הייתה אחת התקופות הקשות שעברה החברה הישראלית, והיא שילמה מחיר כבד של למעלה מאלף הרוגים ועשרת אלפים פצועים, רובם אזרחים. למרות המחיר הבלתי נסבל והשיבוש המוחלט של החיים בישראל, רק במרס 2002 החליט הדרג המדיני, בהמלצת הדרג הצבאי הבכיר, לצאת למבצע ”חומת מגן”.

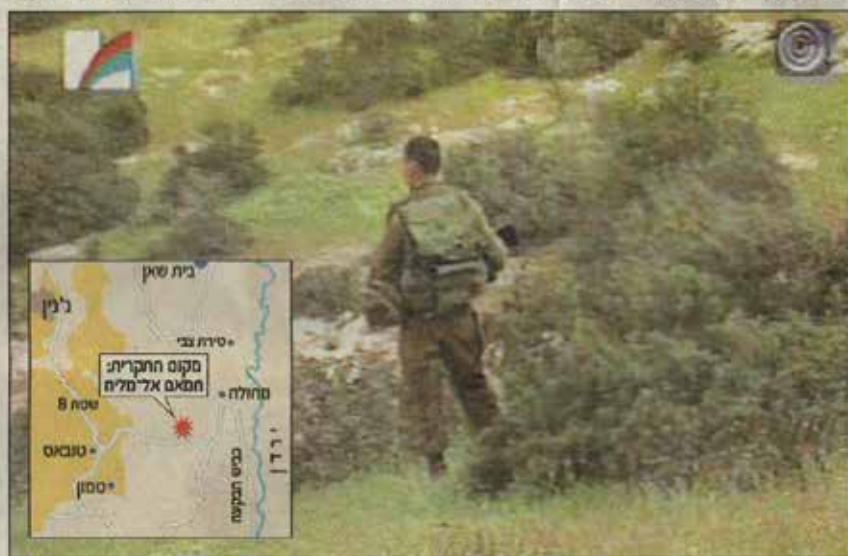
להנהגה המדינית והצבאית של ישראל נדרשה למעלה משנה וחצי כדי לצאת ממגננה למתקפה על תשתיות הטרור ביהודה ושומרון. מלבד חוסר האמון של הדרג המדיני והדרג הצבאי הבכיר ביכולתם של כוחות היבשה לפעול כנדרש, ומלבד החשש שהמחיר בנפגעים יהיה בלתי נסבל לחברה הישראלית, עלה גם חשש מדעת הקהל העולמית על פעולה צבאית במרכזי הערים הפלסטיניות, לאחר עשור של תהליך שלום.¹³

מפתיחת מנהרות הכותל ועד ”חומת מגן”

ההכנות של צה”ל לקריסת תהליך השלום, שהחל באוסלו ב-1993, ולאפשרות החזרה למעגל דמים, החלו לאחר שצה”ל נכשל בהתמודדות עם אירועי פתיחת מנהרת הכותל בספטמבר 1996. בעקבות שבוע של מהומות משולבות בהתקפות חמושים (פעילי טרור ומנגנוני ביטחון פלסטיניים) שהביאו למותם של 16 איש, צה”ל נכנס לתהליך מקיף ומעמיק כדי לשפר את מוכנותו לאלימות פלסטינית מזוינת.¹⁴ פתיחת אירועי ”גאות ושפל” בספטמבר 2000 מצאה צבא מוכן בתחום ההגנתי. כל הניסיונות הפלסטיניים לגבות מחיר כבד מצה”ל ומהעורף נענו בתגובות הגנתיות אגרסיביות, שהסבו להם נפגעים רבים לצד מיעוט נפגעים ישראלים.¹⁵ את המחיר הכבד באתפאדה השנייה ישראל החלה לשלם כאשר הפלסטינים עברו לשיטה קטלנית יותר – פיגועי התאבדות. הפתרון למתקפת הטרור על ישראל ששדרת הפיקוד הקרבית הטקטית של צה”ל ניסתה לקדם – כניסה לשטחי A למרדף חם אחרי המחבלים ופשיטות על תשתיות הטרור ששילחו מחבלים מתאבדים – נדחה על

הטירונים הותקפו בשנות ומיהרו לירות על המחבלים

צוות של יחידת צנחנים מיוחדת התאמן בחמאם אל'מליח ■ לפנות בוקר הגיעו שני מחבלי חמאס ופתחו באש מטווח קצר ■ המפקד נהרג, שלושה נפצעו ■ קצינים שמיהרו למקום חיסלו את המחבלים ■ קצין בכיר: "הטירונים תיפקדו למופת" ■ הערכה: המחבלים היו בדרכם לפיגוע גדול יותר

מיהר לנזק משק השינה. סגן טל צמח ז"ל. צילום: חמואל קליין/איק מילטון

לא אישר לכוחות היבשה להיכנס לשטחי A. הקו על המפות שחולקו לכוחות לאחר הסכם אוסלו הפך לקו תודעתי שאיש לא העז לחצות, עד שבאנתפאדה השנייה מג"ד אחד מהצנחנים הביא למפנה. ההיתקלות של גדוד 890, תחת פיקודו של סא"ל יהודה יוחננוף, בעיירה טליתא קומי, הסמוכה לבית לחם, הייתה קו פרשת מים במענה של צה"ל לטרור הפלסטיני. ב-6 במאי 2001 חדרו שתי פלוגות של הגדוד לדרום העיירה, לעומק של 800 מטר בתוך שטח A, במרדף ספונטני אחר חוליות פלסטיניות שירו משלושה מוקדים על כוחות ישראלים שזעו ליד מחסום המנהרות. הכוח הצליח לפגוע בחוליית הירי.¹⁶ היום מדובר לכאורה באירוע פשוט ומקובל: חוליית ירתה על כוחותינו בציר 60, כוחות צה"ל פתחו במרדף והשמידו אותה. לא כך היה המצב המבצעי והתודעתי בישראל עד אירוע טליתא קומי. חוסר האונים היה עצום. ארגוני הטרור נהנו מחופש פעולה עצום בחסות הרשות הפלסטינית ובחסות האיסור של ממשלת ישראל לפעול בשטח הפלסטיני. המחבלים ניצלו זאת לפיגועים רצחניים שמיידי בסופם נמלטו לערי המקלט בגדה. במקרים רבים הם אף לא נזקקו להימלט, מאחר שהם פעלו

הסף. החשש היה כפול, גם מכישלון אפשרי של כוחות היבשה, שבשל כשירותם הנמוכה לא יצליחו לפעול בשטחי A במינימום מחיר בנפש, ישראלי ופלסטיני, וגם מדעת הקהל העולמית והישראלית שפעולה כזו תעורר. חוסר האמון בכשירותם, לאחר שנים של הזנחה, היה מוצדק. בספטמבר 2000 הכוחות אכן היו לא כשירים ללחימה התקפית בשטחים הבנויים הצפופים של יהודה ושומרון. הפערים היו רבים: תו"ל (איך כובשים מחנה פליטים רווי במחבלים המשתמשים באוכלוסייה כמגן אנושי), אמל"ח (שכפ"צים קלים קרמיים, רק"ם ממוגן לחי"ר, ציוד חבלה ייעודי לפריצה בשטח בנוי ועוד), תוכניות אופרטיביות (איך כובשים חזרה את ערי הגדה ומטהרים את קיני הטרור), מודיעין, תורת אימונים (מתקני אימון מתאימים). מלחמה נגד גרילה בשטח ההררי והסבך של דרום לבנון והבקעה משוריית ברמת הגולן, שבהן התמקד צה"ל, הוא נדרש לעבור לבניית כוח מואצת של כוחות היבשה והתאמת הכשירות לאתגר השטחים הבנויים הצפופים רווי האוכלוסייה. למרות שיפור ניכר בכשירות כוחות היבשה, שצברו ניסיון מבצעי בלחימה ובנו את כוחם בהתאם, הדרג המדיני והצבאי הבכיר

כוחות צנחנים במבצע "חומת מגן". מבצעים מוצלחים של חטיבות גולני וצנחנים במחנות הפליטים של שכם, ג'נין וטול-כרם, חודש לפני "חומת מגן", סללו את הדרך התורתית להוצאת המבצע לפועל.

בכוחות היבשה נבנה במשך זמן, בבניין כוח תוך כדי הפעלת כוח. הדבר קרה בזכות מפקדים בדרג הטקטי שהיו אמיצים בשדה הקרב, אך לא פחות מכך, ידעו להפגין אומץ לב ציבורי ולומר את דעתם באופן נחרץ לדרגים שמעליהם. את הטרור באנתפאדה השנייה הכריעו כוחות היבשה, אלה המכונים כיום בלעג (גם בעיני עצמם) "צבא הפרשים", ללא סיוע חיל האוויר (בשל היטמעות תשתיות הטרור בקרב האוכלוסייה האזרחית) והמודיעין של 8200 (המקורות לרוב היו יומינטיים של השב"כ), המכונים "צבא ההייטק" של צה"ל.

צבא ההייטק וצבא הפרשים

האכזבה מביצועי כוחות היבשה והחשש הגובר להפעילם במהלך השנים, בגלל השתנות האתוס והחשש לנפגעים בחברה הישראלית, הובילו את צה"ל בשנות ה-90 לגבש תפיסת לחימה חדשה – הפעלת אש מנגד מוכוונת מודיעין. העדפת תפיסה זו על פני תמרון קרקעי החלה בצה"ל לאחר שהאמריקנים מימשו אותה באופן מוצלח במלחמת המפרץ הראשונה ובקוסובו. בשני מבצעים בדרום לבנון בשנות ה-90, "דין וחשבון" ו"ענבי זעם", ניסו בצה"ל לשנות את המציאות המבצעית שנוצרה מול חזבאללה, אך ללא הצלחה. למרות זאת צה"ל לא זנח תפיסה זו גם בשלושת העשורים הבאים. התמכרות לאש מדויקת ומודיעין חסר תקדים בייצור מטרות לא שיפרו את

מתוך שטח A. כך היה גם באירוע טליתא קומי. מהעיירה ששולטת על ציר 60 נפתחה אש על כוחותינו במחסום המנהרות, על הציר בין ירושלים לחברון. בקרב שהתפתח בין המחבלים לצנחנים החליט מפקד פלוגת החוד, סרן שלומי סאמט, לפתוח במרדף ולהסתער על המחבלים. המג"ד, שהכיר את הנחיית הדרג המדיני, לא עצר את המ"פ, כפי שקרה במאות אירועים בעבר. לאחר האירוע המוצלח, באופן מפתיע איש לא נזף במג"ד על שפעל בניגוד לפקודות. יתרה מכך, לאחר שהדרג הצבאי הבכיר ראה שהשד לא נורא, וכוחותינו חדרו לשטח A בהצלחה וללא נפגעים, הוא שכנע את הדרג המדיני להפוך מרדפים חמים ופעילות התקפית יזומה לשגרה. בעקבות היוזמה של יוחננוף והחתיירה שלו לניצחון, הוסר המחסום התודעתי שניצב בדרך לניצחון הכולל על הטרור.

השלב שבא לאחר מכן היה החדירות היוזמות לשטחי A, כדי לעצור פעילי טרור לפני שייצאו לפיגועים. הכניסה למחנות הפליטים הייתה השלב האחרון בבניית האמון בכוחות היבשה, והפשיטות עליהם, כאמור, חודש לפני "חומת מגן", סללו את הדרך למבצע המוצלח. ללא אירוע טליתא קומי, צה"ל לא היה מתחיל לפעול התקפית באיו"ש, כולל הפשיטות על מחנות הפליטים טרם "חומת מגן", וללא הפשיטות על מחנות הפליטים לפני "חומת מגן", המבצע לא היה יוצא לפועל. האמון

ונשמעו בעולם האשמות שווא כלפי ישראל על ביצוע טבח באזרחים פלסטינים.¹⁹ תוצאות אלה הן היום תמרור אזהרה לדרג הצבאי הבכיר ולדרג המדיני, שבמשך שנים לא הפעיל את כוחות היבשה, גם לא לתמרון מוגבל, והן משקפות את המחיר של הכנסת יחידות יבשה לא כשירות וללא ניסיון מבצעי לשדה הקרב.

סיכום

מבצע "שומר החומות" היה אחד מסבבי הלחימה המוצלחים של צה"ל מול חמאס בעזה. תהליך הפקת הלקחים מהסבבים הקודמים וממבצע "צוק איתן" היה מרשים בכל הממדים, בהגנה ובהתקפה. עם זאת, צה"ל פספס הזדמנות בת חלוף להכות את צבא הטרור של חמאס במרכז הכובד שלו, לעקור מן היסוד את תורת הלחימה שעליה נשען בשנים האחרונות ולהשפיע גם על הזירה הצפונית מול חזבאללה. החמצת הזדמנות זו לא הייתה הבעיה היחידה בהוצאתם של כוחות היבשה מתוכנית "מכת ברק". פעמים רבות כשיכולותיו של האויב נשללות טיפין טיפין, הוא מסתגל לחום בלעדיו. לכן התורה הצבאית מדגישה את הצורך ללמוד את האויב לאורך זמן ואז לערוף לו את היכולות בבת אחת. לאחר שב"שומר החומות" צה"ל חשף את יכולתו הצבאית להרוס את המנהרות התת-קרקעיות מן האוויר, צבאות הטרור למדו על יכולת זו ללא מחיר כבד שנגבה מחמאס באובדן של סד"כ רב ובפגיעה קשה ברוח הלחימה של אנשיו. בפעם הבאה, על-פי ניסיון העבר, יגיעו צבאות הטרור מוכנים יותר גם ליכולת ייחודית זו שהתפתחה בצה"ל. זאת ועוד, אילו תוכנית "מכת ברק" הייתה יוצאת אל הפועל עם כוחות היבשה, מלבד חיזוק ניכר של ההרתעה מול צבאות הטרור, צה"ל היה מיישם את מורשתו מהמבצעים ששללו את הדרך למבצע "חומת מגן" – תהליך בניין הכוח תוך כדי הפעלת כוח. אנלוגיה בין תקופות שונות סובלת מחסרונות לא מעטים. בבסיס ההשוואה בין התקופה שקדמה ל"חומת מגן" לתקופה שקדמה ל"שומר החומות" יש שוני מהותי – ל"חומת מגן" ישראל הגיעה כשהיא "עם הגב לקיר" ואין לה ברירה אלא לכבוש את הגדה המערבית עם כוחות היבשה ולהכריע את הטרור הפלסטיני, וזאת בניגוד למציאות ששררה לפני מבצע "שומר החומות". עם זאת, אין לדעת מה צופן העתיד. לטובת האנלוגיה רצוי להשתמש רק בהערכה המתבססת על יכולות האויב ותרחיש הייחוס של צה"ל. בחיבור של שני אלה, בהינתן מצב של מלחמה דרזיתית בין צה"ל לשני צבאות הטרור חזבאללה וחמאס, בניית כוחם של כוחות היבשה וביטחונם העצמי של מפקדיו הייתה צריכה לעמוד לנגד עיניהם של מקבלי ההחלטות בישראל. ראוי שלקח חשבון זה ממבצע "חומת מגן" וסדרת המבצעים שקדמה לו היה מיושם במבצע "שומר החומות" באמצעות תוכנית "מכת ברק" המקורית, בתמרון מוגבל עם כוחות היבשה. בימים אלה, כשבאירופה מתנהלת מלחמה המעלה סימני שאלה בדבר כשירות כוחות היבשה של הצבא הרוסי לנוכח ביצועיו, הסכנה מהזנחת כוחות היבשה ברורה מתמיד.

המאמר מבוסס על ספרו של כותב המאמר "צבא ההייטק וצבא הפרשים" שייצא בקרוב ב"מערכות".

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

המצב בסבבי לחימה בלבנון ובעזה, והתוצאה הייתה תחושת חמיצות מתמשכת מביצועי הצבא. ככל שצה"ל שיפר את האש מנגד וכמות המטרות, צבאות הטרור מצאו שיטות לקזז את יתרונותיו, לצד התפתחות מסוכנת של יכולת התקפית לשטח ישראל.¹⁷

להישענות צה"ל על תפיסת האש מנגד והעדפתה על פני הפעלת כוחות היבשה נוספה קומה, לאחר השינוי בסביבה האסטרטגית שגרם ה"אביב הערבי" החל ב-2010, וההחלטה של ישראל למנוע מאיראן לסייע לחזבאללה בפרויקט דיוק הטילים ולהתבסס ברמת הגולן במב"ם. היכולות שפותחו בצה"ל בעשור האחרון, הבאות לידי ביטוי במב"ם, הפכו לשם דבר בכל העולם. את המב"ם מוביל צה"ל באמצעות "צבא ההייטק" – אגפי המבצעים, המודיעין והתקשוב וזרועות האוויר והים. המבצעים כוללים פעולות חשאיות, תקיפות של חילות האוויר והים הישראלי, לוחמת סייבר ופעולות של יחידות מיוחדות.

החידוש במב"ם בעשור האחרון הוא היכולות המתקדמות לצד התפיסה המבצעית, היקף הלחימה, הטווחים והעובדה שזרוע היבשה, המערך הלוחם הגדול והעיקרי של צה"ל, אינה משתתפת במבצעים אלה. צבא היבשה עסוק כל כולו במשימות בט"ש הגנתיות, שוחקות ואפורות, בעוד הוא מביט מהצד בכוחות "צבא ההייטק" שמשתתפים במבצעים התקפיים נועזים ללא הפסקה.

המשימה לכבוש את אחד ממעוזי הטרור הגדולים ביותר באיו"ש הוטלה על חטיבת מילואים שלא חוותה את תהליך בניין הכוח, כמו שחוו הכוחות הסדירים במשך שנה וחצי תוך כדי הפעלת כוח וצבירת ניסיון מבצעי. תוצאות הקרב בג'נין היו קשות

היעדרותו של צבא היבשה מהמב"ם מעמיקה את הפער בין "צבא ההייטק" לצבא היבשה ומחזקת את התדמית של צבא היבשה כ"צבא פרשים"¹⁸ מיושן ולא רלוונטי. התפתחות שני צבאות בצה"ל היא תופעה מסוכנת לצבא ולחברה הישראלית. ב"שומר החומות" הייתה לצה"ל הזדמנות לאזן את הפער באמצעות תמרון רב-ממדי ב"מכת ברק", זאת במינימום נפגעים ועם פוטנציאל נזק אדיר לאויב, לצד יכולת לבנות את הכוח בזרוע היבשה כמו לפני "חומת מגן". כך צה"ל יכול היה להיערך למלחמה מורכבת וקשה יותר, שלא תותיר ברירה אלא להפעיל את כוחות היבשה, כשגבה של החברה הישראלית "צמוד לקיר" כמו ב"מרס השחור" ב-2002.

את המחיר של אי-הפעלת כוחות היבשה ב"מכת ברק" אפשר ללמוד מלקחי מבצע "חומת מגן". בתוך המבצע המוצלח היה קרב כושל במחנה הפליטים ג'נין, המלווה את צה"ל והחברה הישראלית עד היום. המשימה לכבוש את אחד ממעוזי הטרור הגדולים ביותר באיו"ש הוטלה על חטיבת מילואים שלא חוותה את תהליך בניין הכוח, כמו שחוו הכוחות הסדירים במשך שנה וחצי תוך כדי הפעלת כוח וצבירת ניסיון מבצעי. תוצאות הקרב בג'נין היו קשות – נהרגו בו 23 לוחמים,

